

*Йошінарі Харада (МА), лектор (за сумісництвом)  
Університет Мейдзі (Токио, Японія)  
verbovasopilka@gmail.com*

## **СЛОВА, ЯКИМИ ПОДОЛАЮТЬ ВІЙНУ: ЩОДО ВІРШІВ, НАПИСАНИХ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ**

Мета цієї доповіді полягає в тому, щоб ознайомити слухачів з тим, які важливі меседжі для сучасної Японії я отримав через роботу над перекладом японською мовою віршів, написаних після 24 лютого 2022 року.

Робота з перекладу віршів, про яку йдеться в цій доповіді, подарована мені завдяки певному збігу обставин. Це тому, що у березні 2022 року Маріо Кумекава, який на той час був головним редактором японського літературного журналу «Mita Bungaku», вирішив публікувати переклади новітньої української поезії в його журналі з огляду на ситуацію в Україні. Дізнавшись про його плани, пані Євгенія Канчура, його українська колега з галузі літературознавства, доцент кафедри Теоретичної та прикладної лінгвістики Державного університету «Житомирська політехніка», познайомила його з колекцією близько 20 віршів, що зібрала особисто станом на кінець березня 2022 року. Ці вірші були передані мені через пана Го Кошіно, відомий славіст і колега Кумекави за університетом Кейо, і протягом півтора років і у п'яти номерах журналу я переклав та представив більшість цих віршів, у тому числі деякі вірші, які я особисто рекомендував.

Для мене, який завжди цікавився українською поезією та літературою, ця випадкова подія набула символічного значення, яке виходить за рамки простого процесу перекладу. Пан Остап Сливинський, віце-президент Українського ПЕН, відомий поет, перекладач і літературознавець, у різних інтерв'ю говорив слова, які розгадують це символічне значення, тож дозвольте їх трохи торкнутися.

Пан Сливинський неодноразово згадує про те, що йому «бракувало слів до кінця весни-літа», «відчував повну неспроможність відійти від реальності, відступитися, побачити інші перспективи», однією з причин цього було те, що «дуже важко описувати реальність, у якій ми зараз опинилися, звичайними словами, тими, які ми випрацювали, з якими ми освоїлися вже. А нових слів ще немає». І відчуття безпорадності чи некомпетентності у власній мовній діяльності спонукало його складати «Словник війни» чужими словами, тобто збирати свідчення, слухати і записувати історії, в якості найкращої мовної діяльності за таких обставин.

Коли я вперше дізнався про цей епізод, у мене побігли мурашки по шкірі. Зовсім несправедливо проводити порівняння з такою шановною людиною, але я сам залишився без мови від шоку від повномасштабного вторгнення і на деякий час перебував у стані психічного та мовного паралічу. Таким чином я отримав можливість прокинутися зі стану паралічу через поклик інших і був змушений стояти на новій точці відліку, зустрічаючи новітню поезію та її голоси з воєнної України.

Хоча пан Сливинський узявся складати «Словник війни», а я — перекладати українську поезію, зібрану пані Канчурою, але спільним між нами був досвід так званого «говоріння словами інших». Звичайно, на відміну від пана

Сливинського, який є відомим поетом, я просто любитель літератури. Нікого не хвилює, якщо я не маю свого літературного чи поетичного слова. Для мене проблема була в тому, що я більше не міг використовувати навіть звичайні слова, щоб говорити про повсякденне життя, без будь-яких умов.

Що таке «Росія», мову і культуру якої я вивчав ще зі студентських часів? Чому вони вбивають невинних людей в ім'я «Бога» і «справедливості»? Яке значення можуть мати «Бог» і «справедливість» у цьому контексті? Чому вони намагаються знищити не лише людей та міста, а ще й їх культуру? Наскільки я розумів або думав, що розумів ці поняття? Чи зможу я використовувати ці слова у знайомому контексті в майбутньому, чи дозволено мені використовувати їх, коли мене запитують про причини цієї війни? Такі думки приходили і шли знову і знову, і щоразу я знаходив самого себе, який не міг знайти належні слова, і врешті-решт я не міг не помітити власну несвідому втечу, яка поступово відривала мене від самої можливості висловитися.

Однак досвід «говоріння словами інших» через роботу над перекладом поезії, хоч і зайняв багато часу, зрештою дав мені погляд на події у світі з іншої точки зору. Цей погляд явно прийшов від інших і був сконструйований з реалій і досвіду інших людей, але, якщо запозичити слова Роберта Кемпбелла, який переклав і відредагував японську версію «Словник війни», цей словник був складений словами, вимовленими з «нульової точки». Ці слова іноді були чужими та гротескними, але на відміну від більшості словника сучасного суспільства, який іноді має тенденцію бути порожнім і суто концептуальним, ці слова здалися мені чимось динамічними, живими та пульсуючими життям.

В основній частині цієї доповіді я пробую проаналізувати, хоч і в обмеженій манері, характеристики форм вираження віршів, які були складені за екстремальних обставин, використовуючи як тексти переклади віршів, опубліковані в журналі *Mita Bungaku*. Якби я класифікував форми цих віршів по-своєму, я думаю, що можна було б згрупувати їх у такі поняття, як «образи і прокльони», «страждання і печаль», «саморефлексія і каяття», «спогади та записи», «умор і відтворення», «підбадьорення і зцілення», «бажання і молитви», «мужність і рішучість» тощо. Ці поняття не існують окремо, а змішуються з іншими поняттями багатомірним і багат шаровим чином, а в результаті їх поєднання кожен вірш набуває унікального відтінку.

У цій доповіді ми не маємо місця для представлення віршів для кожного з цих понять, але в світлі мети цієї доповіді я хотів би зосередитися на поняттях «гумор і відтворення». Це тому, що ці два поняття, які на перший погляд не мають відношення одне до одного, містять приховані натяки на роздуми про те, що таке «слова, якими подолають війну».

Гумор тут більше, ніж просто комфорт чи розвага. Це спосіб довести, що світ, на який іноді доводиться дивитися з фіксованої перспективи, можна побачити під іншим кутом. Русійною силою гумору є доброта як епістемічне співчуття та смиренність усвідомлювати, що світ є набагато більш плюралістичним і неоднозначним, ніж будь-хто з нас може собі уявити. Купи мішків з піском, які оточують статуї шанованих поетів, аж ніяк не є фіксованим символом, який означає лише смуток і страждання. Коли ми доторкаємося крізь мішки з піском, наповнені українським чорноземом, до щирих почуттів і переконань українського народу, які були русійною силою

будівництва стіни з мішків з піском навколо статуй, ми розуміємо, що гумор цього вірша виконує основою для надзвичайно вражаючого символічного вираження.

Мабуть, потрібно додаткове пояснення щодо дещо складної концепції «відтворення». Те, що я хотів виразити цим словом, як вже згадано у поясненні слова «гумор», це – «спосіб довести, що світ, на який іноді доводиться дивитися з фіксованої перспективи, можна побачити під іншим кутом». Іншими словами, це спроба прийняти сувору реальність, яку взагалі неможливо приймати, переставляючи її в пізнанні та намагаючись «репідключити» до майбутнього, повного надії. Там слова «втільються» реальними подіями, почуттями, спогадами та переживаннями в процесі сприйняття іноді абсурдної реальності та спроби переосмислити її в напрямку обнадійливого наративу.

На основі того, що сказано і проаналізовано в основній частині цієї доповіді, подається висновок. І тут знову хотілося би процитувати слова пана Сливинського, який уже дав багато важливих думок в нашій дискусії. Це – «сильне слово» і «слабке слово».

Типовим «слабим словом» сучасної України він називає слово «мир». Пан Сливинський вважає, що це – слово-обманка, і навіть називає його троянським конем, повним озброєних до зубів загарбників. Чому він так жорстко оцінює слово «мир»? Це тому, що він розуміє на власному досвіді з важкої ситуації в Україні те, що «мир» як окрема ідея без контексту нікому не годиться.

Коли пан Сливинський вважає «мир» «слабким словом», він має на увазі, що «мир» є суто концептуальним, відокремленим від окремих контекстів і воно не позиціонується в реальних стосунках, тому відповідальність щодо цього слова не є ясною. Якщо так, то «слабке слово» також можна інтерпретувати як слово, яке не вміщене у зв'язки світу, де всі компоненти органічно пов'язані між собою як тіло.

Пан Сливинський каже, що у «Словнику війни» нема слова «мир». Ми можемо перефразувати це, щоб сказати, що немає «слабких слів». Це тому, що для людей, які живуть в екстремальних ситуаціях, «слабкі слова» не тільки не приносять користі, але й шкідливі або небезпечні в тому сенсі, що їх використання може ще більше послабити їхній органічний зв'язок зі світом. Натомість «Словник війни» містить «сильні слова». Іншими словами, «Словник війни» — це збірка «сильних слів», лексикон «сильних слів». І ці «сильні слова», як і слова віршів, згаданих у цій доповіді, приймаючи сувору реальність, яку взагалі неможливо приймати, переставляючи її в пізнанні, намагаються «репідключити» до майбутнього, повного надії.

«Сила» слів не полягає у насильстві чи переконливості, що прагне переважати іншого. «Сильне слово» означає, що слово не витає у повітрі, його значення не стоїть окремо у світі, а пов'язане та перетинається з різними речами навколо нього у плюралістичний та багатозначний спосіб і зберігається в органічних зв'язках ситуації. Ось чому прикметник «сильний» можна перекласти як «фізичний», що нагадує нам, що «сила» слів походить від їхнього «життя». У цьому сенсі нам здається, що «сильні слова» також можна перефразувати «словами, які мають життя». Щоб відсунути «силу» від порівняльної вісі «сила і слабкість», тут може бути найбільш доречним вислів «живі слова».

«Живі слова» означають, що слова мають фізичний характер. Або, іншими словами, він функціонує як органічна система, в якій тече кров, до неї надходять кисень і поживні речовини, як і наше тіло.

«Живі слова» пов'язані зі світом. Вони завжди існують у стосунках. Характеристики «живих слів» полягають у тому, що їхні значення не суперечать одне одному у зв'язках і що вони функціонують як система, як організм. Можна вважати, що не лише слова, перелічені у «Словнику війни», а й слова, сказані у формі віршів, щоб пережити війну, були «словами, які мають життя». Це сталося тому, що вони наполегливо намагалися відновити зв'язок із повним надії майбутнім, висловлюючи їхню правду словами, втіленими в натуральну величину.

Слова з «нульової точки», виголошені з екстремальних ситуацій, будучи майже цілковито «живими словами», запитують нас, чи наділені «життям» слова, які ми використовуємо в нашому повсякденному житті. Ті, хто змушений стояти на «нульовій точці», намагаються виразити світ не метафізичними ідеями, а фізичними знаками та символами. Хоча нас жахає «дивність» чи «гротескність» слів людей, які живуть у воєнний час, ми ніколи не повинні забувати, що це – живі слова, поза якими існує живий світ, який пульсує реальним життям.

Водночас через процес свідомого вдихання життя у слова, які ми використовуємо, ми повинні усвідомити, що світ функціонує не через маніпулювання довільними ідеями, а як сукупність або система різноманітних, багатогранних і плюралістичних елементів, органічно пов'язаних між собою. До того ж, постійно запитується про нашу відповідальність, етику та місію перед світом і суспільством, оскільки кожен мовний акт може впливати на різні елементи середовища, яке нас оточує.